

A Galilei-per aktái.

Matyi József.

A cenzura 1918. január tizenkettődikén a hadiérdekre való hivatkozással megtiltotta a napilapoknak, hogy a *Galilei Kör* vezetőségének és több tagjának letartóztatásával foglalkozzanak.

Körülbelül harminc egyetemi hallgatót és hallgatónőt fogatott el *Vázsonyi Vilmos* akkori igazságügyminiszter, harminc embert löktek be a főkapitányság őrszobájába és *Krecsányi Kálmán* főkapitányhelyettes utasítására detektívek kínozták őket halálra. A rendőrség nem gondoskodott élelmezésükről, éjszaka rablók, betörők és kőjénők között háltak, órák hosszáig vallatták a rendőrség bűnügyi ügyosztályának referensei, naponta többször házkutatást tartottak lakásukon, heteken, hónapokon keresztül szenvedtek, mert már 1918 január tizenkettődikén a békét akarták. *Károlyi Mihályok, Hock Jánosok, Buza Barnák* voltak ők már akkor, háromnegyed évvel ezelőtt, amikor még kínzás és börtön járt azoknak az olveknak a terjesztésért, amelyeket ma már mindenki hisz és követ.

Elfogatásukról, kihallgatásukról, terveikről, írásaikról, szenvedéseikről nem szabad volt írni.

Ügyüket a hadbírószág zárt ajtóik mögött tárgyalta. Csak elítélésüket kellett nyilvánosságra hozni, hogy „példát statuáljanak”, hogy mindenki megtudja ebben az országban: börtönt érdemel az, aki bármilyen módon arra törekszik, hogy vége legyen a háborúnak. Elfogadásukról és letartóztatásukról a főkapitányság bűnügyi osztályának esemény-naplója így emlékezett meg:

Rendőrségi esemény-napló.

1.

1918. január 12.

Szombat este 1/8 órakor a Galilei Kör feloszlatása a Körnek Anker-köz 2. szám alatti helyiségében. Megjelentek Leiber Endre fővárosi tanácsjegyző és Szalay Jenő rendőrkapitány vezetésével a polgári és rendőri hatóság kiküldöttel és a jelenlevő tagokat ellátóitják. Majd dr. Sisa Miklós elnök, Darvas Simon titkár és Tölgy Péter István pénztáros előtt felolvassák a belügyminiszter 271918. sz. leiratát, amellyel a kormányhatóságilag jóváhagyott alapszabályok nélkül működő Galilei Kört feloszlátja, mivel működése a hadiérdekek veszélyeztetői és a fennálló társadalmi rend felforgatására irányul. — Befoglalták a könyveket, irattárt, pénzkészletet és a helyiségeket lepecsételték. (A Galilei Kör a Szabadgondolkodás Magyarországi Egyesületének főiskolai főiskola és az anyaegyesület alapszabályai vonatkoznak rá is.)

2.

1918. január 14.

Hétfőn hajnalban házkutatás és személyi motozás a vezetőség kilenc tagjánál, névszerint dr. Sisa Miklós, dr. Rudas Zoltán, Darvas Simon, id. Haas Árpád, ifj.

Haas Árpád, Sugár Tivadar, Csillag László, Mezei Albert és Tölgy Péter István lukásán. Felolvassák az előállítási parancsot, amely szerint nevezettek hűbelséggel és felségárulással alaposan gyanúsítottak. A delictum egy „Katonatestvérek” című röpirat, amelyet pesti kaszárnyákban osztogattak ismeretlen egyének.

2.

1918. január 15., kedd.

A rendőrség előállítja folytatólag a Galilei Kör vezetősége közül Hoffmann Ottó, Kádár István, Krisztián Pál, Surányi Gyula, Schalk István, Seidner Gusztáv, Goldmann Dezső, Stein Aurél, Blüh Juliska, Weisz Juliska, Ripper Borbála és Gelléri Klára tagokat. Helfgott Armin főmérnököt és Bellér Ignácot, a kazánfűtők egyesületének elnökét. Kedd este 11 órakor Helfgott és Bellér kivételével fentieket elbocsájtják.

4.

1918. január 18., péntek.

Házkutatást tartanak Duczynska Ilona egyetemi hallgató lukásán. Hetényi Imre detektívönkök helyettes parancsára Nándassy detektívsoportvezető előállítja, majd kihallgatása után előzetes letartóztatásba helyezik.

5.

1918. január 20., vasárnap.

Előállítják újból Rudas Zoltán dr.-t., ifj. Haas Árpádot, Darvas Simont és id. Haas Árpádot, de az nap folyamán még el is engedik őket.

6.

1918. január 21., hétfő.

Sugár Tivadart előállítják és letartóztatják.

6*

7.

1918. január 21-25

közötti időben *Heller* Ignácot szabadlátra helyezik, ellenben a frontról hazahozzák dr. *Lantos* Albert főorvost, a *Kőr* volt elnöket, akit *Krecsányi* Kálmán főkapitányhelyettes letartóztat. Behozzák *Nagy* József munkást, *Justusz* orosz származású gépészt, majd előállítják és letartóztatják *Keien* (Klein) József mérnököt és lakásán őrizetbe veszik betegon tekvő feleségét, *Fried* Jolan tanítónőt.

8.

1918. január 25., kedd.

Tanúképen beidézik *Weisz* Juliskát, majd kihallgatása után letartóztatják és az őrszobára viszik. Éjjel két óráig tart a kihallgatása. Reggel redőrorvossal megvizsgáltatják. Nevezett önként jelentkezett vallomásra és saját magára nézve teljesen beismerő vallomást tett.

9.

1918. február 3., vasárnap.

Weisz Juliskát átkísérik a honvédkórházra és ezzel már mindannyian a hadbíróság őrizetében vannak. ?

A rendőri nyomozás.

Krecsányi Kálmán főkapitányhelyettes, *Hetényi* Imre dr. detektívfőnökhelyettes, *Andréka* Károly dr. rendőrtanácsos, *Korody* M. Béla rendőrtanácsos, *Becker* Ádám rendőrtanácsos, *Bartha* Endre dr. rendőrkapitány és a főkapitányság bünyügyi osztályának majdnem mindegyik tisztviselője részt vesz a nyomozásban. *Nánássy*

detektívesoportvezető Zdeborszky és Katona Oszkár detektívtársaival nap-nap után újabb „adatot” szállít. A földszinti fogda előtt két rendőr posztol, csak Korodý tanácsos engedélyével lehet az előállítottakkal beszélni. A hírlapírókat nem engedik be a kihallgatásokra, máskor hívják őket a rendőrtisztviselők, hogy nevük a nyilvánosság előtt szerepeljen. A rendőri sajtóiroda nem ad ki jelentést a napilapok számára; a rendőrség hivatalos lapját, a Bűnügyi Értesítőt, amely a letartóztatottak névsorát közli a rendőrtisztviselőkön kívül senki sem láthatja. A gyanúsítottakat előbb Kreesányi Kálmánhoz vezetik. Ő, aki mindig rablógyilkos és pénzhamisító specialista volt, hihetetlen ambícióval fekszik a bűnügyre. Hetényi Imrének fantasztikus ötletei vannak. Andréka, a politikai ügyosztály vezetője, egész nap első emeleti szobájában dolgozik. Tulzói lelkiismeretességgel foglalkozik a dologgal, minden jelentést látni akar, minden — a házkutatás alkalmával — lefoglalt tárgyat és írást órák hosszáig vizsgál, tanácskozásokat folytat miniszterrel, ügyésszel, főkapitánnyal, végül ő végzi a bűcsú-kihallgatásokat.

A rendőri nyomozás a budapesti 1. honvéd huszárezred pótszázad parancsnokságának 1918. évi január hó 5-én 35/Kt.—1918. szám alatt kelt, a budapesti honvédkerületi parancsnoksághoz intézett jelentése alapján indul meg. A jelentésben az áll, hogy a laktanya udvarán január 5-én reggel több huszártól háromféle szövegű — körülbelül 300 darab — iratot keboztak el, amelyeket — a jelentés szerint — ismeretlen tettesek észrevétlen módon a laktanya kerítésének rácsán ke-

resztül a laktanya udvarába dobtak. A röpiratok lithografálva voltak és szövegük a következő volt:

(21)

I. *Munkások! Testvérek!*

Békejegyzések, békeresolúciók, békekonferenciák dacára a háborús tél borzalmai előtt állunk. Tehetetlenek a háború szörnyetölgével szemben azok, akik azt könnyelműen és örjögő hatalomból rámküldötték. Az uralkodó osztályokat képviselő kormányok és külügyminiszterek, diplomaták nem tudják visszaadni a népeknek a békét, mégha egyikük-másikuk szeretné is, nem tudják, mert gazdasági ellentétek vannak közöttük és ha béketárgyalásokra kerülne a sor, imperialista törekvéseikből engedni kell. Tűrjük-e, szenvedjünk-e tovább csak azért, mert a német császár, a hadvezetés és a kancellár még mindig idegen népeket akar leigázni? Vagy mert az angol-amerikai imperialistáknak még nem volt elég a vérontásból? Várjunk-e, míg eljutunk végelgyengülésünkhöz. Utolsó szellemi és gazdasági javainkat, testvéreink drága életét pusztítják az általunk gyártott öldöklő gépek! Ezenyugodjunk-e abba, hogy akkor jussanak majd meggyezésre a kormányok, mikor az általános nyomor idehaza, a gépfegyverek és ágyúk odakint az utolsó ki...*) már közöttünk! Nem várhatunk, nem nyugodhatunk bele, nem tűrhetjük, hogy testvéreink több telet töltsenek a lövészárokból! A további öldöklés megakadályozását, a béke kieroszakolását nem várhatjuk már azoktól sem, akiknek ez kötelessége volna. Hisz látnunk kellett, hogy a világ proletárjainak közös érdekeit szolgáló egyöntetű elhatározás sem tudott megszületni Stockholmban. Nem tudnak összegyűlni és meggyezni azok a hivatalos pártvezérek, akik között ..... ellentét nem lett volna, ha igazán az osztályharc alapján állanak. Munkástársak! Csak egyetlen erő tudja megváltani a világot a ez az erő tudja a különösen meg-

*) A lefogalt példányon ez a szó olvashatatlanná elmosódott.

szervezett nemzetközi reakciót legyűrni: ez a nemzetközi proletárság egyöntetű forradalmi békeakciója. Ettől az eszmétől áthatva gyűltek össze már a háború elején Zimmerwaldban azok az elvtársak, akik egy percig sem tértek le az osztályharc útjáról, azért hirdetik egyre fokozódó erővel és elszántsággal, hogy tömeggyilkolás közepette csak egy érdeke van a világ proletárságának, csak egy tett mellő hozzá: Háború a háború ellen! Ehhez az eszméhez tapad Pétervár és Moszkva forradalmi proletársága. Ez eszme nevében hívták fel minket is a harcba és hónapokon át várták testvéri segítségünket. Május 19-én Adler Frigyes halálos ítéletének hírére Oroszországnak előállt a lélegzete, munkások százezrei tüntettek Moszkva utcáin mellett. És mi akkor sem üzentünk vissza. Így a forradalom elősködő orosz burzsoá-kormány előbb megtalálta a háborúra uszító szövetséges kormányokat, mint a világ proletárijai egymást. És a háború folyt tovább. Olaszországban most születik meg a forradalom. Milánói és turini elvtársaink gépfegyverekkel néztek farkasszemet. Testvéreink rajtunk a sör! Értsük meg végre, hogy nekünk proletároknak nincs mit tanácskozni hadieszközök és békefeltételek felett. Egy közös ellenségtől szabadítjuk meg a világot, ha harcolunk, csak ellene harcolhatunk. Mi vagyunk az egyformán elnyomottak, az egyformán kiúszorázottak, minket mindenhol egyformán bujtattak uniformisba, tanítottak gyilkolni és kommandóra rohanni a halálba. Felhívunk benneteket, testvéreink, arra a közös küzdelemre, amit Európa és Amerika proletárijai indítanak a háború ellen. Ennek eszköze az olyan fokozott gazdasági harc, melynek nyílt célja, hogy általános sztrájk, hadigépek, fegyverek és municiók sabotáze által megnehezítse a hadviselést, lehetlenné tegye a háborút. Elvtársak készüljétek! Világ munkásai, világ katonái egyesüljétek!

*A Zimmerwaldhoz csatlakozott
magyarországi szocialisták csoportja.*

II. Egy fillért, egy embert se a hadseregnek!

III. Katonatestvéreink!

Az Ujesztendőre meglepően nagyzerű ajándékkal gondoskodlak részecskére azok, akik jól fűtött palotáikban más emberek utolsó esopp vérért is hajlandók feláldozni a hazáért. Nem családaitoknak akarnak visszaadni henneteket, nem általános békével akarnak megajándékozni, hanem a gorlicet, a doberdói poklok után a borzalmak legborzalmasabbikát, a francia harcát, a flandriai alvilág gránátviharát tartogalják még számotokra. Testvéreink eszméljétek! Az orosz katonák már rájöttek arra, hogy a föld, melyet meg kell hódítani, a saját országukban van, hogy az ellenség, melylyel, ha kell, fegyverrel is szembeeszállnak, — a földes grókok és iparbárok élősdi csapatá, mely a különböző nemzetiségű Földetlen Jánosokat és Nincsetlen Pétereket egymásra uszítja, nehogy az igazi ellenséget felismerve, ellenük forduljanak. Katonák! Két-három hét múlva az orosz testvérek hazamennek a dúsz termőföldre, amely ezentúl nem a kastélyok urainak termi a sárga kalászt, hanem annak, aki azt megműveli. Tudjátok-e mi vár még tirátok! A francia harcát után jön az egyiptomi, a szíriai, a szabanliki, majd ismét az olasz front. És ha kérdezétek, miért hulljon a sok vér tovább, azt felelik nektek, hogy az angol, olasz, francia még mindig hódítani akar, el akarja rabolni földseiteket, azokat a földeket, melyekből nektek legfeljebb egy morzsajutott, melyeknek túlnyomó része lenye grókok és papok birtokában van. Az orosz katonák nem hajlandók meghalni azért, hogy Lengyelország vagy más idegen ajkú népek lakta tartomány az Oroszbirodalomhoz tartozzék. És ti még évekig szenvedétek egy Franciaországtól elszakított földdarabért, Elzász-Lotharingiáért, melynek idáig még a nevét sem hallottátok talán, amely a kormányaink és az ellenséges kormányok szerint a béke utolsó alagálya! Katona testvéreink! Most dől el

egész életetek sorsu! Már morajlik idchaza a föld, készülnék a kiuzsorázottak, az elnyomottak, hogy felelősségre vonják azokat, kiknek a vér- és könnytengerért felelniök kell. Ti vagytok a föld urainak utolsó reménye, a ti szuronyaitok mögött keresnek menedéket. Ha felvonul majd az éhezők és nyomorgók serege, ha titeket küldenek majd ki, hogy vérbefojtsátok testvéreitek megmozdítását, — katonák, mit fogtok majd tenni!

A plakátok elolvasása után a rendőrségen Andréka rendőrtanácsos elővette a szindikalistákról vezetett bizalmas listát és kladta a parancsot, hogy a budapesti szindikalisták vezérét, *Bellér Ignácot* azonnal állítsák elő a főkapitányságra. Bellér volt az első, akit Krecsányi Kálmán kihallgatott. Egyes verziók szerint a detektívek Bellért, aki különben nagyfokú epilepsziában szenved, addig kínozták, amíg rohamot kapott és a roham elmúltával vették ki tőle az ügyben szereplők neveit, más verzió szerint pedig Bellér áruló lett volna, amit az is bizonyítana, hogy a Galilei-per főtárgyalásán *még mint tanút sem hallgatták ki, sőt a törvényszék egyenesen ellenzte tanúként való kihallgatását.* Annyi bizonyos, hogy Bellér Ignác révén tudta meg a rendőrség Duczynska Ilona és Sugár Tivadar nevét, amikor pedig ők kihallgatásukkor a plakátok szövegét és terjesztését magukra vállalták, jelentkeztek a többiek, sőt Weisz Juliska hivatalnoknő a rendőrségen egyenesen hamisan vallott, hogy megmentse társait, saját magára terhelő vallomást tett abban a hiszemben, hogy vallomása után a többieket szabadlábra helyezik.

A rendőrség a szindikalista Bellér kihallgatása után megállapította, hogy *Duczynska Ilona*

és Sugár Tivadar megismerkedtek egy, a somorjai hadifogolytáborból megszökött Sólom nevű orosz hadifogollyal, akinek egy sokszorosító gépe volt. Ezt a sokszorosító gépet Sólom arra használta fel, hogy az orosz hadifoglyokat saját anyanyelvükön tájékoztassa a háború híreiről. A gépet 150 koronáért vásárolták meg. A készülék Jusztusz Valdemár orosz szivarkahüvelykészítő lakásán volt elhelyezve és Duczynska Ilona Sugár Tivaddal együtt ott szemlélte meg a gépet, mielőtt arra az alkú véglegesen létrejöött volna. A készüléket Jusztus Valdemár Gizella-út 19. szám alatti lakásáról Klein Kelen József mérnök Városmajor-utca 42. szám alatt lévő lakására szállították, ami Csillag László egyetemi hallgató segítségével meg is történt. A „Katonatestvéreink!” című röpiratot 1918 január 1-én éjjel a Városmajor-utca 42. szám alatt készítették el. A röpiratokat — körülbelül 500 darabot — Duczynska Ilona és Sugár Tivadar másnap reggel Duczynska Filler-utca 19. szám alatti lakására vitték. A röpiratok terjesztését Sugár Tivaddal és Duczynska Ilonával együtt több galileista végezte. Száz röpiratot Végh Dezső honvéd katonának küldötték el Kolozsvárra, hogy Végh ossza szét Kolozsváron a katonák között. A rendőrség a később elrejtett sokszorosító készüléket nem találta meg, úgyszintén nem akadtek rá a Sólom nevű orosz hadifogolyra sem.

A két hétig tartó rendőri nyomozás befejezésével 15 ember került a budapesti honvéd hadosztálybíróóság fogházába:

1. Duczynska Ilona máriacauxendorfi születésű 21 éves bölcsészettanhallgató,

2. *Sugár Tivadar* 21 éves orvostanhallgató.
3. *Csillag László* 19 éves matematikatanár.
4. *Klein Kelen József* 26 éves mérnök.
5. *Végh Dezső* 36 éves díszfestő, a 4-ik honv. gyalogezred kapitánya.
6. *Helfgott Armin* 49 éves vegyészmérnök.
7. *Dr. Lantos Albert* 23 éves hadiszolgálatra kötelezett polgári orvos.
8. *Jusztusz Valdemár* 39 éves orosz szivarkahüvely készítő.
9. *Jusztusz Valdemárné* szül. *Dorgik Anna* 33 éves háztartásbeli.
10. *Nagy József* 28 éves bűnöző és szegély.
11. *Adamecz Erzsébet* 29 éves gyári munkásnő.
12. *Adamecz Istvánné* 41 éves mosónő.
13. *Weisz Juliska* 22 éves magántisztviselőnő.
14. *Dr. Sisa Miklós* 25 éves ügyvéd és
15. *Csikó Imre* 23 éves lakatossegéd.

Klein Kelen Józsefné szül. Fried Jolán fővárosi tanárnőt csak azért nem tartóztatták le, mert olyan súlyos beteg volt, hogy szállítani sem lehetett. Amikor már az utolsó galileista is a hadosztálybíróóság épületében volt, megbízható tanuk informálása szerint *Andréka Károly* rendőrtanácsos, a főkapitányság politikai ügyosztályának vezetője, dr. *Sándor László* főkapitány előtt így kezdte jelentését:

— Méltóságos uram, megmenteltem a központi halálmahalt...

A vádirat

A budapesti honvéd hadosztálybíróóság 7 hónapi vizsgálati fogság után Helfgott Armin, dr. Lantos Albert, Klein Kelen Józsefné, Jusztusz Valdemár, Jusztusz Valdemárné, Nagy József,

Adamecz Erzsébet és Adamecz Istvánné ellen a 253-18. sz. végzés alapján a Kbtk. 327. §-ba ütköző állam hadiereje elleni büntett gyanúja miatt folyamathoz tett nyomozó eljárást megszüntette; Weisz Juliska ügyét bűnpártolás elbírálása végett polgári bírósághoz tette át, dr. Sisa Miklóst és Csiki Imrét pedig a budapesti ügyészséghez kivértette, később mindkettőjüket szabadlábra helyezték. Így telt át ötven maradtak elzárva; közülük Kelen Józsefet május 15-én a honvéd ügyész szabadlábra helyezte azzal, hogy az állam hadiereje ellen elkövetett büntett miatt az eljárás tovább folyik ellene.

A honvédkerületi parancsnok ügyésze 226/424-1918. sz. alatt vádat emel Duczynska Ilona és társai ellen a Kbtk. 327. §-ába ütköző és minősülő, a Kbtk. 329. § 1. tétele szerint büntetendő az állam hadiereje ellen intézett büntett címén, amialatt „hogy Duczynska Ilona és Sugár Tivadar Budapesten 1917 október—december és 1918. évi január havában, háború idején, az ellenséggel való egyetértés nélkül, de oly célból, hogy az osztrák-magyar hadierőre és az azzal szövetséges hadseregekre hátrány, az ellenségre előny háramolják, együtt és közösen a katonai fegyelem megsemmisítésére s a haderő teljes felbomlására alkalmas, lázító tartalmú és célzató következő röpiratokat, illetve plakátokat szerkesztettek, sokszorosítottak és terjesztettek. Csillag László és Klein Kelen József pedig a háború idején az ellenséggel való egyetértés nélkül, de az osztrák-magyar haderő és az azzal szövetséges hadseregek hátrányát és az ellenség előnyét célzó, „Katonatestvéreink!” című röpirat céljáról tudomással bírva, annak

sokszorosítását és terjesztését szándékosan akként mozdították elő, hogy Csillag László a sokszorosításhoz szükséges eszközöket Klein Kelen József lakására vitte. Klein Kelen József pedig a sokszorosítás céljára Városmajor-utca 42. f. 3. sz. alatt levő lakásának egyik szobáját Duczynska Ilona és Sugár Tivadarnak átengedte. a sokszorosításban résztvett Sólom nevű orosz hadifogolynek éjjeli szállást adott s úgy Csillag László, mint Klein Kelen József a röpirat sokszorosításának megkezdésénél jelen voltak. Végül Végh Dezső a tett elkövetését szándékosan akként mozdította elő, hogy a zimmerwaldi kongresszus által hozott III. határozatának Bécsben való beszerzésére vállalkozott, e célból Bécsben Schlésinger Teréz és Koritschner Ferencnél eljárta, a zimmerwaldi kongresszus II. határozatát meg is szerezte, azt Duczynska Ilonának rendelkezésére bocsátotta és a röpiratok terjesztésére vállalkozott."

A katonai vádirat harminchét oldal, gondos, nagy koncepciójú munka, minden mondatán, aranykardhajtós fejlegelésén meglátszik, hogy *katoná* fogalmazta. Az igazi bűnös, az értelmi szerző, a legsúlyosabb elbírálás alá eső delikvens — az ügyész szerint — *Duczynska Ilona*.

A vádlottak.

1. *Duczynska Ilona*.

A honvéd ügyész Duczynska Ilona rövid életrajzát a 226/424—18. számú vádiratban a következőkben vázolja:

Duczynska Ilona úgy apai, mint anyai ágról előkelő családból származott. Atyja lovag Du-

uczynska Alfréd mérnök volt, aki a természettudományok művelése mellett művészi (költői, írói) képességeinek is jelét adta. Édesanyja, Békássy Helén, a Dunántúl egyik legelőkelőbb családjából származik, a rokonságában előkelő, magas társadalmi állást betöltő egyének vannak. Duczynska Ilona atyja egyik találmányának értékesítése végett még leánya zsenge korában Amerikába távozott, ott 1907. év karácsonykor meghalt, úgy hogy leánykájának nevelésébe egyáltalában be nem folyt. Az apa nélkül maradt kisleány anyja részéről sem részesült közvetlen befolyású nevelésben. Általában özvegy Duczynska Alfrédné bár jóindulatú, gyermekét végtelenül szerető anyának tűnik fel, mégis gyöngeségéről és határozatlan elveinél fogva gyermeknevelésre kevésbé alkalmasnak látszik. Duczynska Ilona rokonainak előadása szerint, nemhogy özvegy Duczynska Alfrédné nevelte volna kisleányát, de a feltűnően értelmes, korán érett, magába zárkózott és olvasással már igen korán foglalkozó gyermek egyenesen befolyást gyakorolt anyjára és azzal szemben akaratát már zsenge korában érvényre tudta juttatni. Saját bevallása szerint őt általában nem nevelték semmiféle irányban, és gyermekkorát nem befolyásolta semmiféle előítélet vagy ideológia. Irni és olvasni már oly zsenge korában megtanult, hogy annak időpontjára egyáltalában nem emlékezik.

Tizenkét-tizenhárom éves korában történt, hogy Duczynska Ilona anyja Svájcban megismerkedett egy német prófétával, aki egy olyan vallási szektának az élén állott, amely szektának Krisztus újjászületését hirdette. A szektának

vallásos felfogása egyáltalában nem gyakorolt benyomást a gyermek lelkiületére, annál nagyobb benyomást tett reá a prófétának és híveinek az életmódja. Egy kis kelet-svájci birtokon élt ez a vallásos kolónia, és mindent, amire szüksége volt, maga állított elő, mert elveik szerint: „A világban az áruk előállításához sok rossz gondolat és profitéhség fűződik.” A kolóniájuk valóságos paradicsom volt. Duczynska Ilonát egészen boldoggá tette az a két nap, amelyet körükben töltött és nagy élvezetet talált abban, hogy sokat tanulhatott tőlük. Svájcból *Sennyére* ment Duczynska Ilona, ahol abban az időben anyai rokonsága körében igen nagy változások mentek végbe. Egyik nagybátyja főispán lett és magas állása reprezentációs kötelezettségének megfelelő életmódot folytatott családjával együtt. Párhuzamot vont a svájci vallásos rajongók életmódja és a magyar földbirtokos középosztály életmódja között. Ez a párhuzam a svájci vallásos rajongók előnyére ütött ki és minden vágya az volt, hogy a svájci rajongók szép, egészséges paradicsomi életét élje velük együtt.

Az iskola negyedik osztályától kezdve előszeretete mindinkább a *természettudományok* iránt éledt fel, ezenfelül anélküli, hogy rendszeresen szocialista tanulmányokkal foglalkozott volna, felfogása és gondolkodásmódja mindinkább szocialista irányban fejlődött. Ezt a felfogását csak megerősítette az a körülmény, hogy 1912. évi május havában Budapesten átélte a nagy általános sztrájk minden igazgatását és minden szimpátiája az ő felfogása szerint elnyomott munkás-ság iránt kelt fel. Ezután tanulmányait *Braun-*

schweigban folytatta, de az itteni rendszerrel nem tudott megbarátkozni, nem tudta mély felháborodás nélkül látni, hogy hogyan militarizálják a kis iskolásgyermeket, sőt itt még a szociáldemokrata párt rendszerében is ugyanazt a nivelláló militarizáló tendenciát látta, amit egész Németországban annyira meggyűlölt. Ebben az időben már sokat foglalkozott a szocialista irodalommal. Ez évben a nyarat ugyancsak magyarországi rokonainál töltötte, de ez alkalommal is mind mélyebbre vált az a szakadék, amely az ő és rokonai szociális felfogása között már korábban keletkezett. 1914. év tavaszán Biebersteinban dr. R. Sietznek „*Deutsches Landerziehungs-Heim*” intézetébe iratkozott be és ebben az intézetben természettudományi, különösen matematikai tudományait nagy kedvvel folytatta. 1914. július havában magyarországi rokonaihoz utazott, hogy ott töltsen a szünidőt és erre az időre esik a háború kitörése. Az események rendkívüli módon felizgatták. A rokonainak a háborúval szemben tanúsított, természetesen patriotizmus által vezetett felfogása okává vált annak, hogy rokonait végleg megszűnt szeretni. Az igazi nagy fájdalom számára azonban az volt, hogy a háború a szociáldemokrácia végzetes összeomlását, teljes meghátrálását idézte elő. Örült annak, hogy még tulajdonképpen gyermek volt, mert ha nagy lett volna, még keserűbb lett volna a tehetlenségnek az a teljes tudata, ami akkor már gyötörte. Visszatért a biebersteini intézetbe, de ott helyzete teljesen tarthatatlanná vált, mert ebben az intézetben természetesen a nacionalista irány kerekedett felül, majdnem az egész intézet önként jelent-

kezett hadiszolgálatra. A karácsonyt Szombat helyen töltötte, ahol anyja egy 200 ágyas hadikórházat vezetett. Két hónapig anyjának segített az ápolásban, megtanult sebeket kötözni és igen sok szenvedést látott.

A következő év folyamán június havában az érettségi vizsgálatot Ausztriában letette, a nyarat magyarországi rokonainál töltötte s alig várta az ősz eléréklét, hogy kimehessen Zürichbe, ahová már régen kívánkozott. Magyarországhoz nem vonzotta semmi! Béke, szabadság, munka és emberek után vágyódott és mindezt megtalálta Zürichben. A műegyetem építészeti osztályára iratkozott be s nagy kedvvel, lelkesedéssel látott munkához. A második félév kezdetén átlépett a matematika-fizika osztályra és egész egyetemi élete alatt igen sok érdekes emberrel ismerkedett meg, köztük orosz emigránsokkal, akik valamilyen forradalommal foglalkoztak. Legjobb barátságban *Hurwitz* egyetemi tanár leányával, *Hurwitz* évával volt, házáknál mindennapos vendég lett, ennél a háznál azonban csak konzervatív felfogást látott.

Budapestre visszatérve, érezte, hogy a semleges Schweizban elfogulatlanul és absztraktul tudott ugyan gondolkodni a háború feől, de át érezni a háborút és átélni nem tudta. Senayén lakó rokonaihoz ment, de ebben a felkiállapotban nem bírta tovább a nagyári életet, szükségét érezte az egyedüllétnek és teljes szabadságnak, hogy most már az elméletek és tapasztalatok közös bázisain készítse elő a jövőre szóló terveit. Budaörsön, nagybátyjának egyik szőlőbirtokára utazott, ott három hétig egyedül lakott egy kis présházban s

most már nem csak gondolkodott, hogy mit kell tennie, hanem tervet csinált arra nézve is, hogy hogyan fogjon hozzá. Egyszerre megjött a testi egészsége, ereje, jókedve! Szeptember elején Budapestre utazott és ettől a naptól fogva kezdődött tulajdonképen az a mozgalom, aminek megalapozásához minden energiájával és akaratával hozzálátott. Hogy jól meggondolt terveit keresztülvihesse, ehhez elsősorban őt megértő, vele rokon gondolkozású segítő társakra volt szüksége. Kereste ezeket az embereket, kereste különösen azokat, akik vele egy felfogást vallva, egy célt követve, a munkásokkal voltak összeköttetésben, hogy így kellőleg megmunkált talajon kellő eredményt kivívhasson. A vele rokon gondolkozású egyéneket leginkább a Galilei-körben vélte megtalálni. Duczynska Ilona tehát gyakran járt oda fel, sokakkal ismerkedett meg, velük a háborúról és a békéről eszmecsereket és vitákat folytatva, igarkodott nézeteiket megismerni, lelkületüktől hozzáférni. Közös megbeszéléseik során legelőször vezetőbbnek azt találták, hogy a munkásság körében a minden áron való békekötés érdekében egy oly kiáltványt fognak terjesztani, ami a zimmerwaldisták kongresszusának harmadik határozatában lefektetett elveknek lényegét foglalja magában.

A hadosztálybiróságnál felkutatott iratok között megtaláltam Duczynska Ilona önéletrajzát, amelyből a vádiratot megszerkesztő ügyész könnyen jellemezhetné Duczynska Ilona egész pszichéjét. A terjedelmes önéletrajzból csak a következőket emelem ki:

„Tény az, hogy a mai társadalomban azok, akik a föld és az ipari termelőeszközök birtokában vannak, a birtoktalanok munkájából hasznot húznak, illetve munkájuk értékének egy részét a maguk számára elcsajátítják. Ez a tényállás az emberek többségének szempontjából nem helyes. Tehát szükséges, hogy azok, akiknek ilyen állapotok fentartása érdekük, gondoskodjanak: 1. olyan ideológiáról, amely alkalmas arra, hogy úgy állítsa be a tényeket, mintha azok jók vagy legalább is szükségesek volnának; 2. hogy ennek az ideológiának az alapján hatalmi pozíciójukat is erővel meg tudják védeni, dacára annak, hogy kisebbségben vannak.“

„Minél alacsonyabb kulturális nívón állanak azok, akik munkájának kizsákmányolásából élnek a mindenfajta birtokosok, annál kevésbé veszélyeztetik a gazdagok privilegiumait. Minél tudatlanabbak, annál könnyebben belenyugosznak abba a világrendbe, ami a magántulajdon szentségén alapszik és aminek ők a rabszolgái. Az iskolában propagált megnyugvás az isteni gondviselés akaratában, a menyországban való kárpótlás a földi szenvedésekért stb. mind alkalmasak arra, hogy megakadályozzák a népben a kritikus és józan gondolkodás kifejlődését és elhárítsák az uralkodó osztály feje felől azt a veszélyt, amit a kizsákmányoltak kritikája reájuk nézve magában rejtenek.“

„A kapitalisztikus kormányoknak érthető érdeke a rideg tények elpalástolása és a fegyverkezési verseny évtizedeiben sehol sem mulasztották el, hogy ilyen irányban megtegyenek minden lehetőt, hogy a faji különbségből faji gyűlö-

letet szítsanak. A szisztematikusan folytatott nacionalista izgatásoknak, amik mindenféle miszticizmusba burkolták a kapitalista érdekeket, tulajdonítható az a háborús láz, ami a hadüzenetek után a különböző országokban kitört és ama esodálatos tény, hogy minden ország háborúja *védelmi háború.*"

„A modern háború a kapitalista országnak érdekharca egymás ellen, a népeknek a militarizmus segítségével való felhasználásával, ami addig lehetséges, míg vagy anyaghiány, vagy osztályharc, ami lényegében összeegyeztethetetlen ellentéte a háborúnak, égyszólván ellenmérgei egymásnak, meg nem akasztja a militarisztikus mechanizmus működését.“

„Hyeforma meggondolások és tapasztalatok álltak a rendelkezésemre — írja Duczynska Hona önéletrajzában — mikor Locarnóban komolyan gondolkoztam azon, hogy mit lehet, illetve kell tenni minden háborús ország szocialistájának a háborúval szemben. Végző következtetésem az volt, hogy minden szocialista igyekezzék abban az országban, ahová való, a munkásság mozgalmát a fokozott osztályharc és az internacionális gondolkodás irányába terelni.“

Duczynska Hona minden írását a honvéd hadosztálybíróság orvosszakértője is áttanmányozta és az iratok között talált 386. számú orvosszakértői vélemény talán inkább ezekből az írásokból merített, bár Duczynska hosszabb időt töltött a honvéd helyőrségi kórház elmeosztályán is. Az orvosszakértői vélemény szerint Duczynska Hona sem jelenleg nem szenved, sem a bűnvédi eslekmény elkövetésekor nem szenvedett akaratbeli

szabad elhatározási képessége s. a büntetőjogi beszámíthatóságot teljesen kizáró elmezavarban, vagy öntudatlanságban, bár erkölcsi, etikai ellenálló képessége, megfontolási mértékelései és akaratelhatározási képessége igen nagy mértékben esőkent. Impresszionábilis, külső ingerekkel szemben könnyen befolyásolható s így büntetőjogi beszámíthatósága igen nagy mértékben befolyásolt, korlátozott s az volt a terhére rótt eszelekedések elkövetésekor is.

2. Sugár Tivadar.

Húszonnyolc éves. Orvostanhallgató, a vádirat szerint szabad házasságban élt Duczynska Ilonával, a rendőrségen tett vallomása szerint azonban ezt tagadja, kijelenti, hogy Duczynskával soha viszonya nem volt. Egy Bajza-utcai kis fűszeres fia, magus, nyúlánk, beteges fő, az orvosszakértői vélemény szerint tuberkulotikus. Legjobb barátja, legnagyobb megértője Duczynska Ilonának, együtt járnak el szocialista értekezletekre, együtt szerepelnek a Galilei-Kör minden felolvasásán. Teljesen magáévá teszi Duczynska Ilonának Svájc-ból hozott szindikalista elveit. A vádiratban róla csak nagyon keveset emlékezik meg az ügyész, általában úgy állítja be Sugár Tivadart, mint aki Duczynska Ilona hatása alatt áll és eszelekedik. Ezzel szemben Sugár Tivadar érthetetlen módon mindent magára vállal, minden akció megindítását magáénak vallja, és Duczynskát menteni igyekszik.

3. Csillag László.

Tizenkilenc éves. Malomhivatásúnak. Ő vállalkozik arra, hogy Sugár Tivadarral és Duczynska Honával a sokszorosítóhoz szükséges gépet a Gizella-út 19. szám alól Klein Kéln József Városmajor-útea 42. szám alatti lakására szállítja. A röpirat sokszorosítására önként vállalkozik és annak terjesztését elősegíti.

4. Kéln Klein József.

Mérnök. Az ő lakásán helyezték el a sokszorosító gépet, itt dolgoztak Duczynska, Sugár és Csillag László, Klein azonban tagadja, hogy ő tudott volna arról, mit csinálnak lakásában. A rendőrségen sem ismer be semmit.

5. Végő Dezső.

A főkapitányságon Andrejka rendőrtanácsos listáján nyilvántartott *anarchista*. Az akták szerint nyomdász, kőfaragó, szobrász, szemfedeles, asztalos és címfestő mesterséget tanult. Kifejezetten anarchistának mondja magát. A vádirat szerint elsősorban nacionalista állásponton volt és életkörülményeinél fogva lett a szociáldemokraták-párt tagja. Attért azután az anarchista elvek követésére, Boér Jenő befolyása alatt azonban engedett azoknak a merevségéből, míg azután ismét szívvel-lélekkel forradalmi szocialista és anarchista lett. Tudásvágyára és akaraterejére, valamint munkaképességére jellemző, hogy önénejből, autodidaxis útján megtanulta a francia és német nyelveket, a politikai elveinek megfelelő műveket e nyelven olvassa, szótár se-

gítségével fordítja azokat, sőt az irodalom terén is tevékenykedik, iránydrámákkal, iránynovellákkal gazdagítja a szocialista irodalmat. A bűnügyhöz csatolt iratok szerint a nagyváradai királyi törvényszék súlyos testi sértés miatt két évi börtönrre ítélte. A háború előtt Nagyváradon, a „Hercél” antimilitarista aszfaltörccsáság kiadásában megjelent „*Miért kell küzdeni a hadsereg ellen?*” című röpiratáért hat hónapi államfogházat ült. A háború folyamán behívási parancs iránti engedetlenség miatt egy és fél évi börtönrre ítélték, amelyet azonban később elengedett a törvényszék. Legjobb barátja Ducevnska Honának, elfogadja elveit, megbeszéléseket folytat vele s minden akciójában részvesz.

A zárt tárgyalás.

A főtárgyalás szeptember 18-án kezdődött. A bíróság tagjai *Marlon Aladár* ezredes elnök, dr. *Szentgyörgyi Flomér* százados hadbíró tárgyalásvezető, *Widlustha Károly*, *Papp Géza* századosok, *Neumann Ferenc* főhadnagy, ülnökök. A vádló dr. *Biró Kálmán* népfőlkelő főhadnagy hadbíró. *Ducevnska Honát* dr. *Baracs Marcell*, *Sugár Tivadart* dr. *Mérő Gyula*, *Csillag Lászlót* dr. *Grün Béla*, *Klein Kelen Józsefet* dr. *Szőke Sándor*, *Végh Dezsőt* dr. *Nagy György* ügyvédek védik. Az elnök 9 óra 25 perckor nyitja meg a főtárgyalást. A vádlottakat az általános kérdésekre hallgatja ki. Majd a vádló indítványozza az állami biztonság és a hadi szolgálat érdekében a nyilvánosság kizárását, amelyet az ügyvédek ellenzése dacára az elnök elrendel. Már a tárgyalás

előjén Baracs védő érdekes kérelmet terjeszt elő. Azt indítványozza ugyanis, hogy a „Munkások! Testvérek!” című röpiratot, még pedig azt, amely a bíróság hírtokában van és amelynek alapján az ügyész a vádiratot megszerkesztette, olvassák fel. *Kiderül, hogy a röpirat nehezen olvasható, több szó, több kifejezés teljesen értelmetlen, úgy, hogy a jegyzőkönyvvezető, aki a röpiratot az ügyvéd kérésére olvassa, többször megjegyzi, hogy majdnem teljesen olvashatatlan.* Mérő védő megállapítja, hogy a röpirat felolvasása 22 percet vett igénybe, megállapítja továbbá, hogy körülbelül 50 eltérés van e között a szöveg között és a között a szöveg között, amelyet a vádirat mint a vádlottáttal készített szöveget hadbíróság elé terjesztett. Ezután a vádlottak kihallgatása következik. A vádlottakat külön-külön hallgatják ki. Elsősorban Duczynska Ilonára kerül a sor.

A tárgyalás vezetője: Bűnösnek érzi magát?

Duczynska: Tudatában vagyok annak, hogy az én oltem és tevékenységem ellentétben áll az uralkodó osztály érdekeivel, ellentétben mindazokkal a dolgokkal, amelyekkel a vádirat tulajdonképpen vádol, tehát, hogy a haderőt akartam deszorganizálni, hogy a munkáságot akartam uralomra juttatni és különösen mindenekelőtt abban, hogy ezt a tevékenységet azért fejtettem ki, hogy az ellenségnek előnyt szerezzek, nem érzem magamat bűnösnek.

Duczynska Ilona a tárgyalás folyamán nagyjából most azokat adja elő, amit a rendőri nyomozás során a főkapitányságon jegyzőkönyvbe mondott, azzal a különbséggel, hogy amíg a rendőrtisztviselő értelmetlensége ott szűkszavúan cinikussá teszi, addig *itt* érezteti, hogy katonákkal áll szemben, katonák kérdéseire felel, határozott,

meglepő válaszokat ad, nyugodtan felel a hozzá intézett kérdésekre. Duczynska Ilona terjedelmes vallomásából csak a legérdekesebb és legizgalmasabb jeleneteket fogom itt közölni. (Maga az egész vallomás körülbelül 200 nyomtatott oldalt tenne ki.) Az egész vallomás során feltűnő, hogy mindent magára akar vállalni, egyedül *Bellér* Ignácra haragszik, ezt a tárgyalás folyamán többször hangsúlyozza is.

A tárgyalás vezetője: Tulajdonképpen miért, mi célból kívánták a röpiratokat önk. egyáltalában megjelentetni?

Duczynska: Azért akartuk megjelentetni, hogy a munkásoknak tudtára adjuk, hogy volt már olyan tömörülés külföldön, amely más állásponton áll, mint a mi szociáldemokráciánk s amely azokat a tendenciákat, amelyek a munkásságban a háború folytán nagyon erősen kezdenek megnyilvánulni, ezeket felhárolja és a munkásokkal együtt az akcióban, nem hátráltatja őket. Tulajdonképpen az egész röpiratnak egy felvilágosító jellege volt, mi ezzel semmiféle akciókat nem akartunk elérni, csak a munkásoknak tudtára adni, hogy léssék, hogy így is gondolkodnak külföldön.

A tárgyalás vezetője: Először azt mondta, hogy a „Munkások! Testvérek!” című röpiratban az erős kifejezéseket csupán csak, hogy úgy mondjam, a munkásokra való könnyebb megértés szempontjából használt. Nem gondolt arra, hogy az a munkásság, amely intelligencia tekintetében bizonyára Ön alatt áll, félreérti és tényleg el is követi?

Duczynska: Erre nem gondoliam.

A tárgyalás vezetője: Nem gondolta, hogy a fegyvereket, egyéb dolgokat, amiket említ — nem tudtam elolvasni — hogy ha tényleg tönkreteszik, hogy a hátravétel érdekei ellen dolgozik?

Duczynska: Ön tényleg a legintelligensebbekkel fog-

latkoztam és láttam, hogy milyen ellenállás van még az intelligens munkásokban is minden önálló tetterre nézve és egyáltalában nem kellett félnem attól, hogy az a tömeg, amelyet úgy vezettek, úgy vezettek évtizedeken keresztül, hogy minden önállóságot elvettek tőle, hogy az a tömeg egy szóval fel fog lázadni és összerúti a gépet, ezt egyáltalában nem féltelhettem fel.

A tárgyalás vezetője: A máaik tisztázandó kérdés: A „Katonatestvéreink!” című röpiratban csak mellékként volt a katonaságnak az a felvilágosítása, hogy mi vár rájuk, a főcél az, hogy a munkások ellen fel ne lépjenek, a kérdésem az, hogy ha ez a mellékként talán túl lett volna a célen, mi következett volna belőle? Átgondolták ezt?

Duczynska: Százados úr kérem, én azt tapasztaltam, hogy felvilágosító szavak nagyon ritkán vannak olyan hatással, hogy akat akéltől váltsanak ki. Az ilyen tetteket hazító tettek váltják ki, amelyek nem a munkások közül, hanem a frontról jönnek. Olyan munkás- és katonatömegben, amely elkeseredett, a frontról jövő erőszakos tény kell, hogy kipattanjon egy akut akció.

A tárgyalás vezetője: Mindjárt az első bekezdés olyan horzsolmas szintben teszi a következményeket, hogy a katonáknak kedvét vették volna el.

Duczynska: Itt nem vártak rájuk!... A katonák akár szívesen megy, akár nem megy szívesen, azt a hűbiztosítást nem veszi tekintetbe. A katonának kötelessége, hogy a külfelenséggel szemben harcra lépjen.

Duczynska Iona megrázó vadlómása után a vádló és a védők intéztek hozzá kérdéseket.

Baracs védő: Mondja őszintén, egy szóval: Felforgató, forradalmi Ön vagy reformista?

Duczynska: Én nem vagyok sem felforgató, sem reformista. Nem tudom, hogy érti a doktor úr a szavakat.

Baracs védő: Úgy értem, vajjon Ön a társadalmi és gazdasági rendek megváltoztatása végett erőszakos fellöngatást akart-e szervezni, vagy pedig elsősorban fokozatos reformoktól és békés, habár gyorsított fejlődéstől várja azt a gazdasági rendszert?

Duczynska: Hogy akartuk-e szervezni, erről szó sincs, mert soha senki forradalmat nem szervezett. Forradalmat nem csinálnak és szó sem lehet arról, hogy forradalmak azért törtek ki, mert bizonyos emberek akarják. Emlékeztetek Lassalle mondására: „Bolond az, aki forradalmat akar csinálni.” En a forradalmat mint hosszú és nehéz fejlődést fogom föl, amikor a társadalmi fejlődés gyorsabban halad. Hogy mi érlel meg forradalmara egy kort, az olyan konstatált kérdés, amit, azt hiszem, nem itt lehet tárgyalni, de azt hiszem, egy fejlettebb társadalmi rend esirai mutatkoznak meg benne. Örökös harc van. Ezért hiszem, hogy semmilyen nagy igazság vagy társadalmi változás nehéz harcok nélkül keresztülvihető lenne. A béke ügyét akartam tulajdonképeni akciómmal előmozdítani.

Baracs védő: Ön mint a magyar hazánk az árulója van bemutatva. Hát lehetséges, hogy Önnek valaha egy gondolata volt, ami közel engedett egy ilyen feltévést?

Duczynska: Ez abszurdum, soha ilyen gondolatom nem volt.

Duczynska Ilona kihallgatása délután 5 óráig tartott. 5 órakor Sugár Tivadart vezették elő.

A tárgyalás vezetője: Megértette a vádat, amit délelőtt elolvastak?

Sugár: Meg.

A tárgyalás vezetője: Büntösnek érzi magát?

Sugár: Nem. Tekintetes hadbírótság! Az a hün, amellyel vádolva vagyok, olyan, hogy a fősölyt, a kriteriumot, a célban keresi, melőtt a felt elkövetőit. Hiszen úgy szól, hogy a célból lövették el a bünügyet, hogy az ellenségre előnyt, a mi hadseregünkre nézve pe

dig hátrány következék be. Egy röpirat, egy politikai aktus pedig nem más, mint egy hírlapi sajtócikk, amely a cenzura miatt nem jöhetett létre és a jelentőség elvész ezen a ponton. Kérem a hadbírósgut, méltóztatásuk alkalmat adni, hogy egy kis részletekben kifejtsék, amelyekben a röpirat megszületett és azokat az indokokat, amelyek bennünket e röpirat megírására készítettek. 1916 végén kerültem haza az orosz fronttól, ahol a Bruszilov-offenzívát kint töltöttem. Ha civil-törvényszék előtt állanék, megpróbálnám azt a lehetetlen feladatot, hogy azokat az impressziókat, azt a hihetetlen, mérhetetlen sok szenvedést, amit kin a harcra tapasztaltam, *ámbar erőmet felülmújva, ismertessem, eseteljem. De hadbírósg előtt állok. Az urak valamennyije talán sokkal inkább tudja, hogy mi az, sokkal több ideig láthatta, nézhette azokat a szörnyűségeket, amelyeknek együtt háború a neve, 1917 elejét kórházban töltöttem. 1916 közepén becsátottak el mint rokkantot a hadseregből, de már akkor az egész itthon tartózkodásom alatt nem tudtam elfelejteni azt az éles kontrasztot, amely a harctéri helyzet és az idehaza folytatott élet között van. Úgy láttam, hogy az emberek egyáltalában nem vesznek tudomást arról a tényről, hogy háború van, közömbösen haladnak el amellett, hogy milliók és milliók vesznek kint a harc-tereken, közömbösen haladnak el amellett, hogy az emberek százai pusztulnak el minden pillanatban és nyugodtan írják le az újságok azt a szót, tovább, tovább, tovább és nem gondolnak arra, hogy amint a gonf vöröskereszt-statisztika kimutatja, míg az újság leírja azt, hogy tovább, 14 ember hal meg a különböző frontokon. Ezek a szomorú tapasztalatok voltak azok, amelyek engem gondolkodóba ejtettek a háború felel a nem bírtam megszabadulni annak a ténynek a hatása alól, hogy háború van. Átéreztem azokat a szenvedéseket, amelyeket kint a fronton látnak szenvedések, amelyek akkor én is tanúja voltam. Így kerültem bele

szociálista mozgalmakba. Ebben a légkörben születtek meg a röpiratok. Úgy keletkezett, hogy egy szociálista társaságban beszélgettünk arról, hogy fontosnak tartjuk egy szociálista röpiratnak megjelenését, amely éppen nyomást gyakorolna a monarchikus kormányra a céfből, hogy a békekészséget hangosan nyilvánítsa ki. A röpiratot Bellér Igoác nevezetű munkásnak lakásán beszélgettük meg. A fogalmazás ott jött létre, a besugónak kissé kényelmes, de annál diástelenebb szerepe miatt, ő nincs közöttünk a vádlottak padján.

Sugár ezután részletesen elmondja, hogy mi céljuk volt a röpirat terjesztésével. Elmondja a röpirat elkészülésének és terjesztésének történetét. Majd amikor a rendőrségen tett és itt a tárgyaláson elhangzott vallomása között eltérés mutatkozik, ezeket mondja.

Sugár: Én ugyanúgy vallottam a rendőrségen is, mint a vizsgálóbíró úrnál, de rosszul vagy hamisan vették fel. Kértem, engedjék meg, hogy átolvassam, azt mondták: tessék, de a evikkeremet elvették és így fizikailag lehetetlen volt, hogy elolvassam.

A tárgyalás vezetője: Kicsoda?

Sugár: Krecsányi.

A tárgyalás vezetője: És a vizsgálóbíró?

Sugár: A vizsgálóbírónál már korrigáltam.

Este 7 órakor fejezte be a törvényszék a tárgyalást, miután még *Csillag* Lászlót hallgatták ki, akinek kihallgatása alig egy óra hosszat tartott.

Másnap délelőtt Klein-Kelen József-re került a sor. Klein vallomásában ártatlanságát hangoztatja. Jellemére és előéletére jellemző védője kérdésére adott válasza.

Széke védő: Weisz Manfréd számára az áram fejlesztését ki intézte, milyen szerepe volt ebben?

Klein: Egy kisegítő áramfejlesztőtelep tervezését, építését és üzemének vezetését az egész idő alatt én

intézetem és vezettem és az Üzemnek ilyen értelemben való lezáródása után Weisz Manfrédtól megleghangú leveleket kaptam, amelyben van talán valami része annak, hogy zavartalanul folyt le az üzem.

Szöke ecéő: Szíveskedjék megmondani, hogy az ilyen helyre a vállalat csak különösen megbízható, egyénilleg megbízható emberrel tehető, mert igaz-e az, hogy annak a mérnöknek, aki azi kezeli, egy gombnyomásra alkalma van az egész Weisz Manfréd-üzemet megállítani.

Klein: Minden fellépés nélkül, ha akarom volna, módomban lett volna a Weisz Manfréd részére való áramszolgáltatást megakasztani anélkül, hogy ergem ilyen irányban bármiképen felelősségre is lehetett volna vonni.

Szeptember 18-án délelőtt kerül a sor *Végh Dezső* kihallgatására is. 10-kor vezetik elő *Véghet*, aki katonaruhában van.

A tárgyalás vezetője: Mezeértelle a tegnapi felolvasott vádiratot?

Végh: Igenis!

A tárgyalás vezetője: Különösen annak az Üzemre vonatkozó részét?

Végh: Igen!

Végh ezután elmondja, hogyan ismerkedett meg *Duczynska Ilonával* és *Sugár Tivadarral*. Elmondja, hogy részt vett a rőpiralok szerkesztésében és terjesztésében. Kihallgatása után a tanúkat hallgatja ki a hadbíróóság. *Adámeczuét*, *Jusztusz Waldemárt*, *Végh Dezsőné*t, *Aranykövy Lászlót* és délután *Faragó Gyula* okleveles gépészmérnököt.

A harmadik napon délelőtt *dr. Németh Ödön* törzsorvos szakértő mondja el *Duczynska Ilonára* és *Sugár Tivadarra* vonatkozó részletes szakvéleményét. Majd ugyanazonan fél 11 órakor *dr. Biró*

Kálmán vádló megtartja vádbeszédét. *Kéri mind az öt vádlott súlyos megbüntetését.* Délután a védőbeszédre kerül a sor. Először Baracs Marcel védő beszél. Beszédéből néhány érdekes fejezetet közlünk.

Baracs védő: Amikor halljuk a szakértő orvos úrtól, hogy örökletesen terhelt, szerinte súlyosan degenerált leány, a beszámítható képesség dolgában oly alacsony fokon áll, akkor közbe jön egy mozzanat, amely, azt hiszem, a szakértő orvos úr talán azért nem tudott értékelni, mert — nem akarom az ő egyéniségét belevenni az ügybe — de talán abban már rég nem szakértő. En csak hamvas szakállal, öreg fejjel beszélek róla, de aki valaha érezte azt, hogy mi az első szerelem minden tébolyító mámore, minden üdve, az a menny és pokol, amit hoz, aki tudja, hogy tudja az felperzselni még a legerősebb férfiak akaraterejét is, hogy tudja emelni az erényeknek esicspontjára és hogy tudja azt letaszítani a kötelességszegés poklára, aki tudja azt, hogy mi a lángoló, égő szerelem és aki tudja, hogy az égő szerelem felperzselt a kisleánynál a konvenciónak veleszületett belénevelt szabályát is, az azt fogja mondani nekem, az a szakértő orvos hiába beszél arról, hogy a házasságnak fiziológiai mellékhatásai nem igen bírnak befolyással, az amúgy is csökkent akaratelhatározási képességek további eszükedésére. Duczynska ebben a heveny szerelmi mámorban állt akkor, amikor a vád tárgyává tett eszelekmény a második röpiratot, a „Katonasestivőrek!” kezdetű röpiratot szerkesztette. Helytelenül eszelekedett, de büntetőjokilag felelőssé tenni nem lehet és épp ezért csak ad eventur foglalkozom azzal a kérdéssel, hogy vajjon azok a eszelekvések, amelyekkel Duczynska Ilonát közzvád mélyen tisztelt képviselője megvádolja, büntetendő eszelekményt képeznek-e és különösen olyan büntetendő eszelekményt képeznek-e, amelyek a katonai büntető bírászkodás alá esnek, és ha mégis ez alá esnének, vajjon

csakugyan a katonai büntetőúrvénykönyv 327. §-a szerint volnának ezek minősíthetők.

Haracs védő este 7 órakor ezekkel a szavakkal fejezi be beszédét:

„És ha ezek után végig tekintem ezeket a vádlottakat és az ő eselekvéseiket, akkor megint csak oda lérek vissza, hogy a közvád egy kicsit elnagyolta az emberkének is, az ő eselekvéseiknek is a jelentőségét. Ezek a fiatalok nem apostolok. A közvád mélyen tisztelt képviselője, bizonyosan ismerős a Bibliai történetben és ismeri a kis Cachsreus alakját. Ez a Cachsreus volt a galilei kis gyerek, aki mikor vásár volt Bethlehemben és mondják, hogy jön a Megváltó, a fára mászott és rikoltzott. Ezek a kis galileisták rikoltzó kis csoportok. Nem Megváltók ők, csak érzik, hogy jár közöttünk a Megváltó, ha még annak a megismerését nem is jelent meg. A történelmi fejlődés feltartóztatathatatlán és az emberiség egy új kibontakozás felé halad, amely egy szebb jövőt fog magában foglalni az egyeseknek, szebb jövőt az egész társadalomnak, szebb jövőt ennek a szerencsétlen ezer sebtől vérző honnak is. Kis Ilona rosszul tette a dolgot, helytelenül cselekedett. De isteniem, ami ebben a gyermekben mozgott, mégis csak annak a gyönyörű eszmének az átérzése volt, hogy szeresd az embert, szeresd az igazságot, szeresd a jót. Azt hiszem, ha téged hazaküldenek majd az anyádnak, jobban fogod megbecsülni azt, amit az anyádtól, családotól és ettől a hazától kaptál és ha a bírál is át vannak hatva től a szeretettől, ember, igazságosság és jó iránt, akkor ne felejtsd el, felelnek menteni“.

Szeptember 24-én, kedden dr. Mészáros Gyula védő mondja el beszédét. Így kezdi:

„Nyolc hónap óta töltöm be ezen szomorú pertun a védői tisztséget. Ezen nyolc hónap óta teli volt szomorú jelenségekkel, sok keserőséggel. Egyetlen dicső momentum az volt ennek a pernek, ami Voltaire ese-

lére emlékeztek. Voltairre azokhoz a szabadgondolkodókhoz, akik vele egy húron pendültek, írott leveleit nem a nevével írta alá, hanem így: *Eirusez Vinfame* és miután igen kiterjedt levelezést folytatott, e két szónak 3. betűjét használta aláírásnak és odaírta: „*Eerlinf*“. A túlbuzgó francia politikai rendőrség ennek következtében egy „*Eerlinf*“ nevezetű forradalmár után kezdett kutatni, természetesen hasztalanni. Ugyanez történt ebben a perben. Amikor január elején kiadták a jelszót, hogy a Galilei kör vezetőségét le kell tartóztatni, akkor a detektívek vizsgálati lapot kapnak kezükbe a Galilei kör vezetőségének névsorával, amelyre a tanácsos úr felül ráírta, hogy Galilei. A detektívek előállításokról jelentést tettek és a jelentés végén ez állt: *Jelentem, hogy egy Galilei nevű egyént Budapesten fel nem találtam és nevezett lakással Budapesten jelenleg nem bír.* Így kerül ezen perben az évszázadok óta porában szunnyadó Galilei. Szomorú és megrázó jelenségek egymást annál inkább váltották.

Mérő ügyvéd ezután beszélt a magyarországi szindikalista mozgalmakról, Sugár Tivadar szerepléséről, Duczynska Ilonával való viszonyáról, majd szemébe vágja a hadbírósnak, hogy tudja, miért nem szerepel Bellér Ignác a tulajdonképeni tettes és felbujtó ebben a perben. Beszél Sugár Tivadar szenvedéséről, arról, hogy a harc-téren tüdővést szerzett beteg 21 éves gyerek mit csinált a börtönben, ismerteti Sugár életrajzát, elmondja, hogy életrajzában kiváló, sajnós, fontos szerepet játszik tüdőbetegsége. Majd beszédét így fejezi be:

„Lehetetlen eszelelni Önök előtt azt az érzelmi állapotot, amik ennek a fiatalembernek a lelkét elűntették, amikor a vádbeli esakelményeket elkövette. Azt hiszem, magas hadbíró urak, hogyha nem kerül ide előnk, nem a mélyen tisztelt vádhatóság hibájából, ha-

nem magas policiális okok következtében, ha nem kerül előnk az, aki ezeket az ifjakat felbujtatta, akkor ezek a fiatal emberek ezen nyolc hónapos büntetéssel megakoltak azért a nagy vételért, amit rekkik felrótak. Mert megállapítani kívánom, magas hadbíróság, ismerve a szocialista mozgalmat, ha egy becsületes magvető lett volna az, aki Sugár Tivadar felkérésére forradalmi tancokat csepegtetett, az idejönne és szemhunyorgatás nélkül hallgatná az önök bármely súlyos ítéletét, de mert nem becsületes magvető volt, hadbíró uraim, hanem konkolyhíntő, mély tisztelettel kérem hozzanak oly ítéletet, amely ifjú védercsmnek a szabadságot visszaadja".

Még ugyanazonnap délelőtt mondja el dr. Nagy György ügyvéd védbeszédét.

"En egy teljesen ártatlan embert védek, aki egy heti tárgyalás után maga sem tudta miért került ide. Egy bűne van, hogy elhozott egy mindenki által ismert határozatot Bécsből Budapestre. Hát ez hazazárulás? Sehol a világon nem merik kimondani erre, hogy ez hazazárulás büntetése bűnös. De ha ezt az embert katonaruhába öltöztették is, felkértem nem veritek bilincsbe azáltal, hogy katonaruhába öltöztették, meggyőződése, felfogása ugyanaz maradt. Kellene-ebb volna látnia tekintetes haditörvényszéknek, hogy ez a katona szabad idejében dorobácsol a kültelki lebujokban, hogy szabad idejét késéssel töltse kocsmákban? Hát nem örülni kell annak, hogy ez a katona feljön Pestre és elmegy a Galilei körbe tanulni? Nem ózi az ügyész úr, hogy eliben van valami szép nemzeti szempontból is? Azt kellene elérni, hogy minden munkás odamenjen a Galilei körbe vagy pedig más körbe, de pedig részegeskedjék. En aki minden idegszállammal ehhez a földhöz, ehhez a rőghöz vagyok kötve, én azt mondom, tekintetes haditörvényszék, hogy magyar testvérem, te Végh Dezső, te nem vagy hazazáruló, semmi olyat el nem követtél, ami a büntetőtörvénykönyvbe ütközik".

Ezután dr. Szőke Sándor mond nagyhatású védőbeszédet, majd másnap, szerdán délelőtt Grün védő, Csillag László ügyvédje, beszél. A védőbeszéd bekéjezése után az ügyész válaszol az ügyvédek által elhangzott beszédekre. Újból hangsúlyozza, hogy példás ítéletet kell hozni. Majd újból a védők beszélnek, válaszolnak az ügyész szavaira. Másnap még tart az ügyvédek válasza, majd a vádlottak közül Sugár Tivadar és Végh szólalnak fel utoljára.

Az ítélet.

12 óra 27 perc. Az elnök megnyitja a tárgyalást, amely most már nyilvános. *Szentgyörgyi Elemér* dr. százados hadbíró feláll. Halotti csönd támad a teremben. Olvassa az ítéletet:

A budapesti honvédelmi bizottság mint ítéletbírósa a Duczynska Ilona és társai vádlottaknak a katonai büntetőtörvénykönyv 327. §-ba ütköző bűntette miatt folyamatosan lévő perben következő ítéletet hozza:

Duczynska Ilona vádlottat az önkibáján kívül elhúzódt vizsgálati fogságból 6 hónapnak a büntetésbe való betudáson felül még 3 évi, 2 hetenként egy napi kenyér és víz melletti böjttel, böjtnapokon kemény fekhellyel s a büntetés első és minden hatodik havában 15 napi magánfogházba zárással súlyosított súlyos börtönre,

Sugár Tivadar vádlottat az önkibáján kívül elhúzódt vizsgálati fogságból 6 hónapnak a büntetésbe való betudáson felül még 3 évi, minden hó első napján kenyér és víz melletti böjttel, böjtnapokon kemény fekhellyel és minden hó 15 napján magánfogházba zárással súlyosított súlyos börtönre ítélte.

Csillag László, Klein-Kelen József és Végh Dezső vádlottakat a bíróság a katonai büntető perrendtartás

365. §-ának 4. pontja alapján, mert büncselekményi tényállás nincs megállapítva, az ellenük emelt vád alól fejtmentli.

Szabadulás.

Október közepén már titkos üléseket tartanak a galileisták, 29-én a Galilei Kör peccsétjét feltörik és ezzel a forradalmi fegyverrel proklamálják az egyesülés szabadságát. Aznap délután és éjszaka beszédet intéznek a néphez, röpiratokat osztogatnak az utcán és a kaszárnyák környékén. Október 30-án éjszaka az Astoria-szálló előtt *Darcas Simon* galileista beszédet intéz a katonasághoz, a Galilei Kör erkélyéről *Sisa Miklós* és *Tölgy Péter István* beszélnek a néphez és a Conti-utcai fegyházban szülődő 31 galileista társai Károlyiékkel megcsinálják a forradalmat. November 1. Katonák, diákok, hírlapírók mennek gépfegyverrel, puskával, kézi-bombával a hadosztálybíróház épülete elé. A cél-
lők egymás után megnyílnak. *Duczynska Ilonát* és társait a tömeg a vállukon viszi a Nemzeti Tanács elé.

November 17. *Duczynska Ilona* és *Sugár Tivadar*: feleség és férj a Margit-sziget nagy szőlőjében újra röpiratokon dolgozlk.